

География пәнінде диверсификация ұғымын оқытудың әдіснамалық негізі

А. Б. Сералиев^{1*}, О. Б. Мазбаев², Д. Т. Алиаскаров³, Эмин Атасой⁴

^{1,3}Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,

Алматы қ., Қазақстан Республикасы

²Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы,

Астана қ., Қазақстан Республикасы

⁴Бурса Улуда университеті, Бурса, Түркия

*seraliev_81@mail.ru

Аңдатпа. Мақаланың басты мақсаты аймақтардың экономикалық жағдайына сай әртараптандыру ұғымын сабақта қалыптастыру, жетілдіру. Экономикалық тұрғыда (әртараптандыру) диверсификация ұғымы жайлы көптеген ақпараттар берілген. Әртараптандыру ұғымының аясы кең болғандықтан, мақалада қарастыруды жөн көрдік. Әртараптандыру экономиканың даму барысында, өндірісті, шаруашылық саласын қайта құруда қолданылатын әдіс. Шетелдік басылымдар негізінде мысалдар келтіріп, шаруашылықтың нарыққа сай жаңаруы жайлы ғалымдардың еңбектері қарастырылды. Қазіргі заман талабына сай шаруашылық салалары, оның жеке секторлары жаңарып, мамандандырылуға бейімделген. Қалыптасып түрленуі – өз кезегінде әртараптандырудың көрінісі болғандықтан география сабақтарында осы ұғымды түсіну бағдарлама мақсаттарын ескере отырып қарастырылды. Қазақстанның экономикалық аудандарының құрылуы жайлы тарихи деректер негізінде экономикалық аудандастыру мен экономикалық әртараптандыру ұғымдарын байланыстырып, ерекшеліктеріне ғылыми мазмұнда дәлелдемелер келтіріледі. Мақалада Қазақстан экономикалық дамуында қолданылатын әртараптандыру ұғымын оқытудың оқу әдістемелік негіздері қарастырылды. Зерттеу барысында алдыға қойған мақсатымыз – экономиканы әртараптандыру ұғымын талдап, орта мектептерде білім беру барысында кеңінен насихаттау, педагогикалық тұрғыда оқушылардың функционалды сауаттылығын арттыру. Экономикадағы әртараптандыру үдерісін жаңартылған білім мазмұнындағы мектеп бағдарламаларында қолданудың әдіснамалық негізіне тоқталып, талдаулар жүргіздік. Мазмұнды талдау барысында әртүрлі әдістер қолданылды, соны ішінде диахронды салыстыру әдісіне назар аударылды.

Түйінді сөздер: оқыту әдістемесі, жаңартылған білім, әртараптандыру, экономикалық аудандар, шаруашылық, бәсекеге қабілеттілік.

Қалай дәйексез алуға болады / Как цитировать / How to cite:

Сералиев, А. Б., Мазбаев, О. Б., Алиаскаров, Д. Т., Атасой, Эмин, География пәнінде диверсификация ұғымын оқытудың әдіснамалық негізі [Мәтін] // «Білім-Образование» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2024. – №3. – Б. 84-97.

Кіріспе

Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты – білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериялды бағалау жүйесін енгізу

және оқытудың әдіс тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді. География пәннің жаратылыстану, қоғамдық, гуманитарлық бағыты ел экономикасын оқытуда ерекше

орын алады. Диверсификациялау экономикалық басқа да терминдерді, ұғымдарды ұғымын оқытудың педагогикалық-әдістемелік негіздері әлі де болса жетілдіруді қажет етеді.

Әлем елдері экономикасының дамыту бағыттары әркелкі ұстанымдарға негізделген. Экономикалық даму жағдайы, көбіне нарықтық сұранысқа байланысты реттеліп отыратыны белгілі. Нарықтық экономиканың негізгі реттеушісінің бір – тұтынушы. Тұтынушы сұранысын қанағаттандыру, сол талаптарға сай өнімдер дайындау елдердің негізгі бұлжымас қағидасына айналуға. Осы қағида негізінде экономикалық даму көрсеткішін арттыру үшін тиімді индустриялық-инновациялық саяси ұстанымдардың қажеттілігі туындайды. Мұндай қажеттіліктер негізінде өңірлерде таралған, қолданыстағы шаруашылық жүйелерін қайта құрудың маңыздылығы артады. Осыған сай саяси-экономикалық тұжырымдалар негіздемелері ұсынылады.

Экономика саласында соңғы жылдары қарқынды дамуы, техникалық цифрландыру тұрғысында ел экономикасын дамытуда, дамыған елдер тарапынан және отандық өндірушілер шаруашылық жүйесін түрлендірудің басты жолдарының бірі – әртараптандыру (диверсификациялау) жағдайына көшуде.

Әртараптандыру – бағыты бойынша жұмыс істеп тұрған кәсіпорын шығару өнімінің түрін өзгерте алуы, қажетті өнім түрлерін көбейту, нарық сұранысына сай өнімдер шығару ұғымы деп түсінеміз.

Әртараптандыру ұғымының алғашқы теориялық әдістемелік негіздерін қалағандар: А. Смит, Дж. Милля, К. Маркс, К. Менгер, А. Маршл, А. Пигу, Дж. Кейнс, Д. Норт, М. Портер сияқты ірі ғалымдардың классикалық еңбектерінде баяндалған [1].

Қазіргі таңда өңірлердегі, жеке немесе шағын кәсіпкерлік өнімдерінің тиімділігін, өнімділігін арттыру мақсатында әртараптандыру әдісі танымал, әрі қажетті әдіске айналуға.

Қазақстан Республикасы ел экономикасын дамыту мақсатында әртараптандыру үдерісін жүйелі түрде жүргізуді 2010 жылдардан бастаған болатын. «Экономиканы әртараптандыру маңызды үдеріс. Оған мемлекеттік қолдау инвестициялар тарту туралы бағдарламалар қабылданды. Ел аумақтарында арнайы экономикалық аймақтарды дамыту бойынша бағдарлама қабылданды, бірақ кейін жойылды [2].

Қазақстан Үкімет кәсіпкерлікті қолдау, кәсіпорындардың, агроөнеркәсіп кешендерінің әлеуетін арттыруды сапалы цифрландыру арқылы ел экономикасын әртараптандырудың қажеттілігіне баса назар аударуда [3].

Әлемдік шаруашылықтағы өндіріуші, өңдеуші салаларда ғана емес, қызмет көрсету саласында да әртараптандыру қағидасы жиі қолданылуда. Елдегі шаруашылықтарды қайта құруда әртараптандыру үдерісінің маңыздылығы артты.

Шаруашылықты әртараптандыру ұғымы география пәнінде әлем елдерінің экономикасындағы өзгерістерді түсінуде жиі қолданылады.

Зерттеу мақсатына сай қазақстандық экономиканы әртараптандыру жолдары сараланып, әлем елдеріндегі қолданысын география сабағында геоэкономика бөлімінде қолдану қарастырылды.

Алға қойған мақсатымыз – экономиканы әртараптандыру үдерісі жайлы жинақталған білімді жүйелей отырып, мектептердегі жаңартылған мазмұндағы оқу бағдарламасында кеңінен қолдануды ұсыну.

Материалдар мен әдістер

Әртараптандыру экономикалық сфераның көптүрлілігі, өндірісті дамытудың бағыты және шаруашылықты қайта құру үдеріс болып табылады. Экономиканы әртараптандырудың артықшылығы – мемлекет экономикасы шаруашылықтың бір секторына тәуелді болмайды. Әртараптандыру саясаты арқасында ел экономикасы

нарығында туындайтын мәселелердің қаупі аз болады. Дүниежүзі елдерінің экономикасын дамытуда бұл әдіс жиі қолданылуда. Әдістің мүмкіндіктері жоғары болғандықтан тез таралуда.

Жаңашыл өндірістік-инновациялық жағдайда экономикалық салаларының құрылымн әртараптандырудың оң өзгерістері шаруашылықтың әртүрлі маманданумен байланысты.

Білім беру барысында әртараптандыру саясаты жергілікті жердің экономикалық бәсекеге қабілетілігіне байланыстылығы. Оның әлеуметтік экономикалық маңыздылығын әртараптандыру саясатымен қатыстылығы, төмендегідей мәндерге ие екенін байқауға болады:

- шаруашылық саласы бір ғана өндіріс саласына тәуелді болмайтындығы;
- нәтижесінде жергілікті ресурстарға сай мамандандыру болатындығы.

Өнім шығаруда ішкі факторларды бағамдап, инновациялық саясатты жүзеге асыруға септігін тигізетінде.

Экономикалық әртараптандыру саясаты қазақстан жағдайында 17 облыстық өңірді, 3 республикалық қалаларды дамытудағықажетті, жарамды әдіске айналу да. Басты мақсаты жергілікті жердің жаңа экономикалық мүмкіндіктерін ашу, олардың тиімділігін арттыру, шетелдік өнімдерге тәуелділікті азайту.

Аймақтық әртараптандыру әдебиеттерде аймақтар өздерінің қолданыстағы қызмет түрлерімен байланысты жаңа қызмет түрлерінде әртараптандырылады, олардың ішінде жаңа қызмет түрлері жергілікті мүмкіндіктерге сүйенеді және оларды біріктіреді. Құжат сыни баға береді және болашақ зерттеулер үшін бірқатар маңызды мәселелерді анықтайды. Ол аймақтарды әртараптандыруға мәжбүр ететін мүмкіндіктердің әртүрлі түрлерін шешуге шақырады [4].

Әлем елдері экономикалық табысы кеміген кезде, ел экономикасын қай-

та құрылымдауға (реструктуризация) қамданады. Аймақ стратегиясын қайта құрылымдауға бекінгенде әртараптандыру әдісімен әр өңірді мамандандыруға бағытталған стратегияларын әзірлейді. Зияткерлік мамандандыру сияқты жаңа өнеркәсіптік инновациялық саясаттар экономикалық қызметтің неғұрлым күрделі және жоғары құнды түрлеріне қарай әртараптандыру арқылы экономикалық есуді ынталандыруға бағытталған [5].

Әртараптандыру барысында ел экономикалық дағдарысқа қарсы тұруға бейімделеді. Өндірістің дағдарысы бір ғана мамандануға байланысты, мамандану түрлерін өзгерту, жетілдіру қажеттілігі туындайды. Өнеркәсіптік әртараптандырудың қозғаушы күштеріне және олардың экономикалық және салалық құрылымдарға қалай тәуелді екендігіне қызығушылық артып келеді. Тұтас ел экономикасына қарағанда, жергілікті (қалалар, өңірлер) экономиканың көп бөлігі мамандандырылғаны жиі кездеседі. Мұндай жағдай шаруашылықтағы, өндірістегі әртараптандыру үдерісін дамытады

Өндірісті әртараптандыру арқылы экономикалық өсімді арттыруға болады. Қытай провинцияларындағы әр саладағы өндірістің өзара тығыз байланысы салаларлық өндірістің дамуына әсер еткен. Провинциялар арасындағы өндірістік байланыс, өз кезегінде көлік кешенінің дамуына ықпалын тигізген. Көлік кешенінің дамуы провинциялар арасында өнім тасымалын жоғарылатқан. Бұл үдеріс көпсалалы фирмалардың жұмысын жақсартуға мүмкіндіктер ашқан [6].

Өндірісті әртараптандыру қазақстан аймақтары үшін өндірістік салалар арасында тығыз байланыс орнатуда ықпал етуші үдеріске айналған. Оңтайлы экономикалық әртараптандыру стратегиясында байланысы бар, байланысы жоқ өндіріс салаларын теңестіруі қажет.

Қазіргі таңда қалалардағы өндіруші шаруашылықты әртараптандыру үдерісі оң нәтижелі оның экономиканың әсерін маманданған және әртараптандырылған деп бөліп қарастырамыз.

Әртараптандырылған Қытайдағы префектуралық немесе одан да деңгейі жоғары қалалары әлемдік қаржылық дағдарыс кезінде төзімділік танытқан болатын. Әртүрлі мамандандырылған Қытайдың шығыс және солтүстік-шығыс аймақтарындағы қалалар мемлекеттің экономикалық дамыған өңірлеріне айналуға [7].

Вьетнам мемлекеті де шаруашылықты әртараптандырудың әсерін жоғары бағалаған. Шағын және орта бизнес секторларының көпшілігі оң өзгерістерді байқаған олардың сауда-саттық сферасының табысы артқан. Сондықтанда әртараптандырылған бизнес моделі өзінің тиімділігінің жоғары екенін дәлелдейді. Осы үдеріс арқасында табыстың тұрақтылығына қол жеткізген болатын.

Дүниежүзінде ауылшаруашылығы саласында әртараптандыру ықпалды екенін оның экономикалық маңыздылығын түсіндіре білуіміз керек. Әртараптандырылған сала өнімдердің көп түрлілігі экономикалық тәуекелдерді азайтуға алып келеді. Кіріс мөлшерін арттыруға мүмкіндік береді. Елімізде ауылшаруашылығына бейімділігі жоғары болғандықтан, осы әдістің тиімділігін ескеруге болады.

Агорөнеркәсіпті әртараптандыру маңызды қадамдардың бірі болмақ. Себебі, фермерлерге кірістерді арттырып, ресурстарды үнемдеуге, келеңсіз қаржылық тәуекелдерді төмендетуге септігін тигізеді.

Ғалымдар агорөндіріс оның ішінде егін шаруашылығын әртараптандырудың екі жолын ұсынған:

Экстенсивті маржаны әртараптандыру фермерге нарықта өндірілмейтін жаңа өнім қатарын көбейтуді ұсынады.

Интенсивті маржаны әртараптандыру өзі өндіріп жүрген тұрақты өнімін жаңа технологиялар арқасында тиімділігін арттырып, сапалы өнімді нарыққа шығаруды көздейді [8].

Ауылшаруашылығын әртараптандыру әдісі Бразилия мемлекетінде қол-

данылып, танымал үдеріске айналған. Көпсалалы ауыспалы егістік жүйесі экономикалық бәсекеге қабілеттілігін көрсеткен. Әртараптандырылған егістік жүйесінде сояның өнімділігі (472,50 гектардан 1 АҚШ \$) артқан Перттеулерге қарағанда жүгері, соя және күздік бидайдың шығымдылығы жоғарылаған. Байес үлгісі (Bayesian model) негізінде әртараптандырылған агрожүйелердің өнімділігі 20%-ға артқанын мәлімдеген. Ауылшаруашылығының көптүрлілігі өз тиімділігін көрсеткен және әртараптандырудың өсімдік шаруашылығын дамытуда оң әсер баяндаған [9;10].

Бүгінгі таңда экономикалық әртараптандыру ұғымы аймақтар арасындағы қоллайлы әдіс ретінде танылғанымен, фирмалар арасындағы өзара технологиялық байланыс ретінде сипаттауға болады.

Зерттеулерге қарағанда әртараптандыру ұғымы заман талабына сай түсіне білу қажет. Себебі әртараптандыру бағыттары қарқынды жүруде. Жеке кәсіпорындар мен қатар қалалар арасында технологиялық әртараптандыру үдеріс өте маңызды [11].

Қазақстан Республикасы тәуелсіздікке қол жеткізу барысында экономикалық дамуына назар аударуда. Мемлекеттің даму стратегиясын жоспарлы экономикадан нарықтық экономикалық бағыттауға бекінді. Елімізде шаруашылықты қайта құру мақсатында түрлі реформалар жасалуда. Реформалардың басты мақсаты елде импорт көлеміне қарағанда экспорт көлемін арттыру. Экспорт көлемін арттыру үшін өнімнің көп түрлілігін дамыту қажеттілігі туындады. Ол әртараптандыруға бағытталған. Осы негізде шаруашылықты әртараптандыру үдерісі дамиды. Қазақстан экспорт тасымалына қабілетті өндірісті ынталандыру, жеке секторларды қолдай отырып, аймақтардың әлеуетін молайту сияқты ірі бағыттарды қолға алды. Қазақстанның 2025 жылға дейінгі стратегиялық ұлттық даму жоспарына осындай бағыттар енгізген еді, кейінірек толықтырулар жасалынды [12].

2012 жылдың желтоқсан айында еліміздің

экономикалық қуатын арттыратын отандық шағын және орта бизнесті қолдай отырып ұлттық экономиканы дамыту бағытына кіріскен. Ұзақ жылдарға арналған «Қазақстан-2050» даму стратегиясында басты 7 бағытты бірі болып бекітілді [13;14].

Экономикалық аудандарға қарағанда, жекелеген түрлі шаруашылық секторларын дамытуға мән беруде.

Қазірде Қазақстандағы аумақтық экономикалық аудандарға қойылатын талаптар өзгерді. Олардағы шаруашылық құрылымын жаңарту үшін жаңа индустриалдық-инновациялық серпін қажет болды өнеркәсіпті жаңарту, кластерлік шарушылыққа бейімдеу жөнінде нақты бағыттарды көрсеткен болатын [15].

Шаруашылықты әртараптандыру үдеріс еліміздің түрлі салаларында көрініс беруде. Экономикалық салаларды әртараптандыру ел экономикасын дамытудың негізгі әдістерінің біріне айналуда. Алайда аналитикалық талдау жүргізген «Desht» атты Қазақстандық тәуелсіз сарапшылар орталығы өкілдері өндірісті әртараптандырудың барлығы бірдей оң нәтижеге қол жеткізе алмайтындығын хабарлаған. Электр немесе су жабдықтарын әртараптандыру тиімсіз деп көрсеткен [20].

Аймақтарды экономикалық тұрғыдан аудандастыру шаруашылықты әртараптандыру үдерісінің бастауы ретінде қарастырса болады. Өңірлерді экономикалық

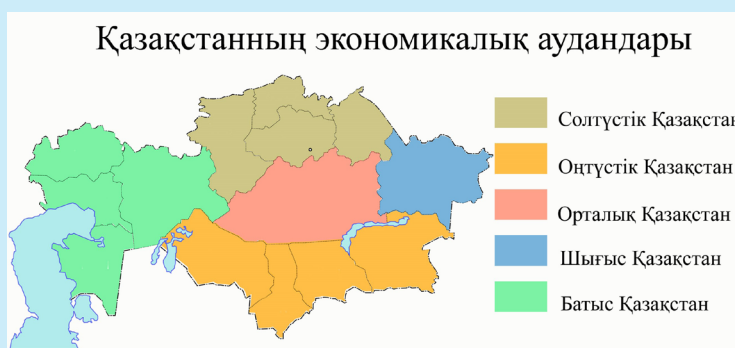
жағынан аудандастыру үшін төмендегі жағдайлар қажет:

- аймақтардың географиялық орыны мен табиғат ресурстарының таралуы;
- инфрақұрылымның қолжетімділігі;
- мамандану түрлерін анықтау, еңбек ресурстарының жеткіліктілігі;
- аймақтардың негізгі салаларына болжау жасау.

География сабақтарында елдерді экономикалық тұрғыдан аудандастыру қағидаларын зерттеуге Н.Н.Баранский, Н.Н.Колосовский т.б. зерттеулері негіз [16].

Кеңестер Одағының мемлекеттік бас жоспарында елдің шаруашылығын тұрақты дамыту мақсатында экономикалық аудандар саны мен мамандандырылу үдерісі жиі өзгеріп отырған. Кеңестер одағы кезеңінде шарушылық құрылымын шашыратып, аймақтарды өндірістік ерекшелігіне қарай жинақтаған. Экономикалық аймақтарға бөлуде еңбек бөлінісіне назар аударылған. Экономикалық тұрғыдан ғылыми негіздемелері жасалып аудандастырылған.

Н. Н. Баранский, М. Ш. Ярмухамедов сияқты ғалымдар өз еңбектерінде Қазақ жерін еңбек бөлінісіне байланысты топтастырған. Өңірлерді таралған шаруашылығына қарай экономикалық аудандарға бөліп, ғылыми негіздемелерін жасап, жіктеген болатын [1-сурет].

1-сурет – Қазақстанның экономикалық аудандары

Қазақстанды экономикалық аймақтарға бөліп қарастыру үдерісі күні бүгінге дейін жалғасын табууда. Қазіргі таңда мектеп оқулықтарында, кейбір ғылыми еңбектерде елімізді шаруашылық құрылымы жағынан бес ірі экономикалық ауданға

бөлінген.

Отандық экономистер 2006 жылдары Қазақстанды 7 экономикалық ауданға бөліп қарастырған (2-сурет).

2-сурет. Қазақстан экономикалық аудандары (2006)

Шетелдік ғалымдар, австралиялық Ким Андерсонмен т.б. ғалымдар Қазақстанның экономикалық секторларына талдау жасау барысында еліміздің экономикалық ұстанымы жайлы зерттеулер жүргізген. Түрлі секторлар бойынша әртараптандыру үдерісінің дамығандығын, талдауларына сүйеніп, болашақта көптеген жаңа салалардың пайда болатындығы жөнінде қорытындылаған [17].

Қазақстандағы шаруашылықты экономикалық әртараптандыру үдерісі жайлы деректер экономика ғылымдарының кандидаты К. А. Туркеева «Қазақстан экономикасының құрылымдық әртараптандыру жағдайында мемлекеттің экспорттық стратегиясы» атты ғылыми мақаласында [18].

Әртараптандыру терминінің қолданысы туралы шолу барысында мектеп географиясында осы жайлы материалдар кездеспейді. Өзіміздің жүргізген зерттеу барысында көптеген теориялық негіздемелер жасау үшін ғалымдардың тұжырымдама-

ларын жүйелеп, талдаулар жасалды. Зерттеу жұмысымыздағы өзекті мәселелерді анықтау үшін проблемалық сұрақтар беріліп, болашағы зерделенген болатын. Статистикалық мәліметтерге талдаулар жасалғандықтан, зерттеу барысында статистикалық әдісті де пайдаландық. Зерттеу алгоритмінде дескриптивтік әдіс қолданылды. Бұл әдіс өз кезегінде материалдарға сипаттама беруде, түсіндірме барысында сипаттамалық зерттеу әдіс болып табылады. Тақырыптың педагогикалық әдістемелік негіздері қарастырылды.

Педагогикалық тұрғыда экономикалық терминдерді түсіну, талдау, оны зерттеу нысаны ретінде қарастыру жүргізілді. Бақылау барысында эмпирикалық әдіс арқасында көптеген материал жинақталып, әртүрлі әдебиеттер материалдарын сыни тұрғыдан салыстыруға мүмкіндіктер болды.

Бақылау және тәжірибе топтарына арнайы тапсырмалар әзірленіп, соның арқасында зерттеу жұмысымыздың өзектілігі

нақтыланып, анықталды.

Нәтижелер мен талқылау

Мемлекеттің экономикалық дамуын ондағы болып жатқан өзгерістерді, құбылыстарын түсіну білім алушылардың саяси-экономикалық сауаты болып келуіне ықпал тигізеді. Алғашқы экономикалық-саяси ұғымдармен таныстыру жалпы білім беру мекемелерінің құзыретіне, соның ішінде экономикалық әлеуметтік география арқылы іске асыра аламыз. Зерттеуіміздегі шаруашылықты әртараптандыру үдерісі жайлы ұғымдарды, қалай қалыптастыру, ел экономикасын оқытуда мектеп бағдарламаларында кеңінен қолдануды қарастырамыз.

«География» пәні білім алушыларға болашақ маман иелеріне әлем елдерінің физикалық географиялық, экономикалық-әлеуметтік және саяси ұстанымдары жайлы мағлұматтар бере отырып экономикалық, функционалды сауаттылықты қалыптастырады.

Қазақстанда мемлекеттік жалпыға ортақ білім беру стандартында «География» пәні бойынша білім алушыға қойылатын талаптар:

- Қазақстандағы 17 облыстық және 3 республикалық қалалардың шаруашылық салалық құрылымын;
- Қазақстанның саяси-экономикалық және аумақтық-әкімшілік бөлінуін;
- Қазақстанның шаруашылық құрылымының қызметімен орналасу факторларын;
- аумақтық экономикалық қатынастарын білуі қажет деп көрсеткен [19].

Қазақстанда жаңартылған білім беру мазмұны бойынша 7-11 сыныптарға арналған «География» оқулықтарында экономикалық білім беру мақсатында арнайы бөлім қарастырылған. Негізгі орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларында елдердің экономикалық қатынастары жөнінде экономика немесе геоэкономика атты бөлімдерінде арнайы тақырып-

тар қарастырылған. Білім алушының жеке білімін, іскерлігін, дағдыларын және зияткерлік, адамгершілік, шығармашылық және дене дамуын қалыптастыру мектеп педагогы қызметінің негізгі мақсаты болып табылады. Оқу процесін жоспарлау, білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау, мамандыққа қоғамдық сенімді қолдау және құндылықтарды сіңіру, оқу-әдістемелік қызметті жүзеге асыру мектеп педагогының негізгі кәсіби қызметі.

Білім беру ұйымдарында білім беру сапасын арттыру үшін педагогтердің кәсіби құзыреттерін, олардың кәсіби қызметін тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін білімдерін, іскерліктері мен дағдыларын дамыту, жетілдіру, сондай-ақ жеке қасиеттер негізінде кәсіби міндеттерді шеше білу маңызды болып табылады. [20].

«География» пәні бойынша жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасында 9-сынып оқушылары үшін арнайы мақсаттарға басымдық беріп көрсетілген:

- 9.5.2.4 Қазақстанның индустриялық инновациялық даму бағыттарын анықтап, болжам жасайды.
- 9.5.2.5 Қазақстанның инновациялық инфрақұрылымының жағдайын талдап, дамыту жөнінде ұсыныстар әзірлейді.
- 9.5.2.6 Қазақстан аймақтарының инфрақұрылымын талдап, проблемаларды шешу жолдарын ұсынады.

Оқушыларға арналған «Қазақстан географиясы» пәні толығымен Қазақстанды физикалық және экономикалық-әлеуметтік жағынан қарастырады [21].

Оқу бағдарламаның 9-сыныптарға арналған оқу мақсаттары толықтай Қазақстан географиясы туралы мәліметтерді бере алады.

Дүниежүзіндегі шаруашылық салалары дамыған мемлекеттерде, мамандандырылуға бейімделген. Жаңа шаруашылық құрылымы қалыптасып түрленуі – өз кезегінде әртараптандырудың көрінісі болғандықтан Қазақстанның экономикалық

аудандары жайлы деректер келтіріліп, жіктемесі жөнінде ақпараттар берілді. Экономикалық аудандастыру мен экономикалық әртараптандыру ұғымдарын байланыстырып, ерекшеліктеріне ғылыми мазмұнда дәлелдемелер келтіріледі. Қазіргі таңдағы Қазақстан экономикалық дамуында қолданылатын әртараптандыру саясатының өзектілігі жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарлама талаптарында нашар қарастырылғандықтан 9-сынып оқушыларына экономикалық әртараптандыру, олардың тиімділігі жөніндегі мағлұматтар стандарт талабына сәйкес келетін ұғымдар болып саналады.

Зерттеу барысында өңірлердегі шаруашылықты мамандандыру, әртараптандыру үдерістері жайлы мағлұматтар мектеп оқулықтарында аз кезігетінін байқадық. Мектеп оқулықтарының ішінде әртараптандыру үдерісі жайлы мағлұмат 11-сыныпқа арналған «География» оқулығында берілген. Бұл оқулықта авторлар «Маман-

дану және диверсификация – аймақтық экономиканың потенциялы» деген тақырыппен барынша түсіндіруге тырысқан [22].

Зерттеулерімізді тәжірибе жасаумен толықтырып, нәтижелеріне талдаулар жүргіздік. Сынақ жұмыстарымызды 2 жылға жоспарлаған болатынбыз. Қысқа мерзімді жоспар бойынша тақырып сабақ барысында өткізіліп, қосымша оқушылардың пікірін талдадық. Жоспарымыз бойынша сынақтың бірінші кезеңі 2022-2023 оқу жылында жүргізіліп басталды. Сынақтың екінші кезеңі, әрі қорытынды кезеңі 2023-2024 оқу жылы соңында аяқталған еді.

Эксперимент Алматы қаласының Қасыл Қатықбаева атындағы №168 мектеп-гимназиясының 9-11 сынып оқушылары арасында жүргізілді. Тәжірибеге 46 оқушы. Сынағымыздың алғашқы кезеңінде оқушылар тәжірибелік және бақылаушы топ болып бөлінді (1-кесте).

1-кесте. Экспериментке қатысатын топтар

Бақылаушы топ (БТ)	Тәжірибелік топ (ТТ)
11-сынып оқушылары	9-сынып оқушылары
23 оқушы	23 оқушы

Эксперименттің I кезеңінде топ мүшелеріне барлығына бірдей сұрақтар қойылды. Мысалы:

Диверсификация үдерісі жайлы білесің бе?

Әртараптандыру үдерісі тиімді ме, тиімсіз бе?

Қазақстанда әртараптандыру үдерісі қарқынды жүруде ме?

I кезең қорытындысында оқушылардың жауаптары төмендегідей болды (2-кесте):

2-кесте. I кезең қорытындысы

Топ	«иә»		«білмеймін»		«мүлдем хабарым жоқ»	
	саны	%	саны	%	саны	%
ТТ	3	13,04	8	34,78	12	52,17
БТ	6	26,08	7	30,43	10	43,47

3-сурет – I кезең қорытындысы

Тәжірибенің I кезеңінің қорытындысынан соң бақылаушы және тәжірибелік топ мүшелеріне интервью әдісі негізінде сұхбаттар жүргізу тапсырылды. Барлық топ мүшелері осы кезеңде өздерінен қойылған сауалдарды еш өзгертусіз өздері арала-

сатын адамдарына қойып жауаптарын жинақтаған. Тәжірибенің бұл кезеңіне топ мүшелерінен бөлек әр саладағы 62 адам қатысты. Интервью әдісі арқылы жүргізген тәжірибемізде қол жеткізген нәтижеміз төмендегідей болды (3-кесте).

3-кесте. Интервью әдісімен жинақталған ақпарат қорытындысы

Қатысқандар	Иә		Білмеймін		Мүлдем хабарым жоқ	
	саны	%	саны	%	Саны	%
62	28	45,16	21	33,87	13	20,96

Топ мүшелерінің интервью жүргізу кезеңінде жиналған ақпарат негізінде «экономиканы диверсификациялау» ұғымымен толық таныс болмағанын аңғардық. Жалпы тәжірибе кезеңінде алынған көрсеткіштер негізінде мектептерге арналған география оқулықтарына шолу жүргіздік. Зерттеу барысында «Мектеп» баспасынан жарық көрген II-сыныпқа арналған оқулықтың «Геоэкономика» бөлімінде «Мамандану және диверсификация – аймақтық экономиканың потенциалы» деген бір ғана тақырыпты кезіктірген болатынбыз. Бұл жайт мектеп географиясында экономиканы әр тараптандыру ұғымы жайлы ақпараттың жеткіліксіз екендігін байқатты.

Эксперименттің II кезеңінде бақылаушы топқа (9-сынып) экономикалық әртарап-

тандыру жайлы мағлұматтар таратылып, материалдар жинақтауға тапсырмалар берілді. Сыныптан тыс уақытта «Экономика тірегі – әртараптандыру» атты сабақтар жүргізілді.

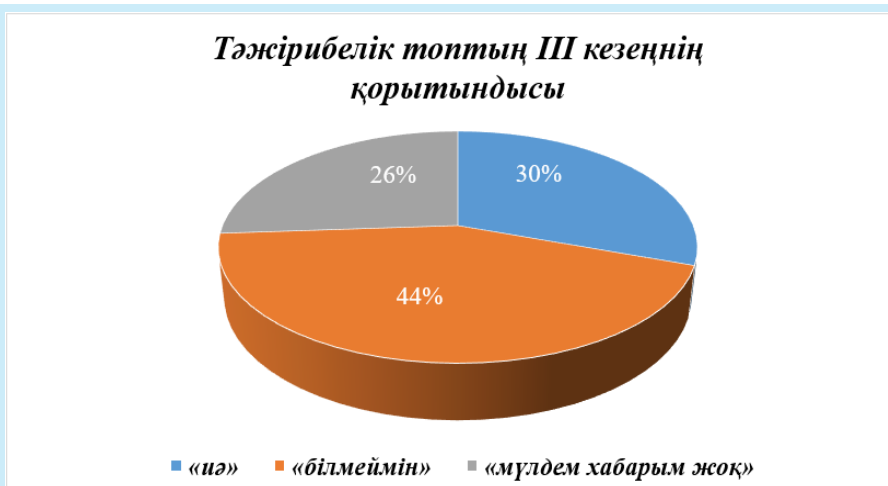
Эксперименттің III кезеңінде тәжірибелік және бақылау топтарының қорытындысы алынды. Топ мүшелеріне алғашқы кезеңде қойылған сұрақтар қайтадан қойылды. Сұрақтарға жауаптар беру барысында бақылау тобының көрсеткіші жоғарылағанын аңғаруға болады.

Бақылау қорытындысы 2023-2024 оқу жылының соңында жүргізілді. Соңғы кезеңнің қорытындысына қарап, арнайы жұмыстың өз нәтижесін бергенін көруімізге болады.

Қорытынды кезең көрсеткіштеріне талдаулар жасау барысында оң өзгерістерді байқадық (4-кесте).

4-кесте. III кезеңнің қорытындысы.

Топ	«иә»		«білмеймін»		«мүлдем хабарым жоқ»	
	саны	%	Саны	%	Саны	%
ТТ	7	30,43	10	43,47	6	26,08
БТ	6	26,08	7	30,43	10	43,47

4-сурет. III кезеңнің қорытындысы

Бақылаушы топта арнайы тапсырмалар, жүйелі жұмыстың қорытындысы негізінде оң өзгерістерді байқадық. Тәжірибелік топтың білім тіректер қазіргі білім беру үдерісіндегі мектеп оқулықтарымен шектелгенін түсіндік. Зерттеу нәтижелері оқу бағдарламаларын трансформациялау жағдайында көңіл аударарлық.

Қорытынды

Әлем елдеріндегі әртараптандыру үдерісі, шаруашылықты қайта құрудағы маңызы жайлы ақпараттар екендігін білім алушыларға жеткізу жолдарын анықтадық. Зерттеулер барысында шаруашылықты қайта құру, өндірісті әртараптандыру үдерісіне талдаулар жасалынды. Алға қойған мақсатымыз әртараптандыру үдерісіне баға беріп, география оқулықтарында

кеңінен қолдану, әдістемелік негіздемелерін жасау. Қазіргі таңда мектеп оқулықтарында Қазақстан жерін экономикалық аудандарға бөлумен шектелген. Біз осы зерттеулер жүргізу барысында біраз жайттарды аңғардық. Жалпы білім беру стандартындағы географиялық білім беру барысында төменгідей тақырыптар кеңінен қамтылуын ұсынған болар едік:

- Қазақстан өңірлерін дамыту үшін қабылданған мемлекеттік шараларды кеңінен насихаттау;
- әлем елдерінің экономикасын дамыту үшін қолданған жобаларды еліміздің шаруашылығымен байланыстыра отырып талдау;
- шаруашылық кластері, экономикалық әртараптандыру, өңірлердің

шарушылыққа мамандануы сияқты ұғымдарды кеңінен қолдану;

- шағын және орта кәсіпкерлік үшін дайындалған пилоттық жобалардың тиімділігін насихаттау, мектеп оқушылары үшін маңызын түсіндіру.
- жалпы білім беретін орта мектептің 9-11 сыныптары оқушыларына кәсіптік білім беру үдерісін дамыту.

Осы үдеріс арқылы отандық шағын және орта бизнестің алғашқы ғылыми негіздерін қалыптасыруды мақсат еттік. Аталған мәселелер жаңадан жасалынып жатқан оқу бағдарламасында Қазақстандық контексте енгізілген жағдайда білім алушылардың ел экономикасының жағдайын және болашағынан хабардар болмақ.

Қолданылған деректер тізімі

1. **Кофанов, А. А.** Диверсификация региональной экономики как доминирующая стратегия структурного развития в условиях глобализации экономических отношений: дис. д. э. н.: ВАК РФ 08.00.05, [Электронный ресурс]. – 2011. URL: <https://www.dissercat.com/content/diversifikatsiya-regionalnoi-ekonomiki-kak-dominiruyushchaya-strategiya-strukturnogo-razviti> (қаралған күні: 18.06.2024).
2. Қазақстанда индустриаландыру қалай дамыды: өнеркәсіптің жаңғыруы, инвестициялар ағымы, инновациялық серпіліс [Электронный ресурс]. – 2019. URL: <https://primeminister.kz/kz/news/reviews/azastanda-industriyalandyru-alaj-damydy-nerksipti-zhayruy-investiciyalar-ymy-innovatsiyaly-serpilis> (қаралған күні: 10.05.2024).
3. Диверсификация экономики Казахстана будет проводиться через раскрытие потенциала АПК, индустриализацию и проведение качественной цифровизации [Электронный ресурс]. – 2021. URL: <https://primeminister.kz/ru/news/diversifikaciya-ekonomiki-kazahstana-budet-provoditsya-cherez-raskrytie-potenciala-apk-industrializaciyu-i-provedenie-kachestvennoy-cifrovizacii-231410> (қаралған күні: 15.07.2024).
4. **Boschma, R.** Relatedness as driver of regional diversification: a research agenda // *Regional Studies*. – 2017. – Т. 51, № 3. – С. 351-364.
5. **Grillitsch, M., Asheim, B.** Place-based innovation policy for industrial diversification in regions // *European Planning Studies*. – 2018. – V. 26, № 8. – P. 1638-1662.
6. **Xiao, J., Boschma, R., Andersson, M.** Industrial Diversification in Europe: The Differentiated Role of Relatedness // *Economic Geography*. – 2018. – Vol. 94, № 5. – P. 514-549.
7. **Du, Y., Wang, Q., Hu, A., Xin, Y.** Influence evaluation of producer services agglomeration on economic resilience: Evidence from China's cities // *Economic Research*. – 2023. – Vol. 36, № 3. – P. 1-19.
8. **Saboori, B., Alhattali, N. A., Gibreel, T.** Agricultural products diversification-food security nexus in the GCC countries; introducing a new index // *Journal of Agriculture and Food Research*. – 2023. – Vol. 12, № 6. – P. 1-7.
9. **Garbelini, G., Debiasi, H., Balbinot Junior, A. A., Franchini, J. C., Coelho, A. E., Telles, T. S.** Diversified crop rotations increase the yield and economic efficiency of grain production systems // *European Journal of Agronomy*. – 2022. – Vol. 137, № 6. – P. 1-7.
10. **Burchfield, E. K., Nelson, K. S., Spangler, K.** The impact of agricultural landscape diversification on U.S. crop production // *Agriculture, Ecosystems & Environment*. – 2019. – Vol. 285, № 12. – P. 2-11.
11. **Zhang, Y., Rigby, D. L.** Do Capabilities Reside in Firms or in Regions? Analysis of Related Diversification in Chinese Knowledge Production // *Economic Geography*. – 2021. – Vol. 98. – P. 1-24.
12. Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспары [Электронный ресурс]. – 2024. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2400000611> (қаралған күні: 05.08.2024).
13. «Қазақстан-2050» даму стратегиясы [Электронный ресурс]. – 2018. URL: https://www.akorda.kz/kz/official_documents/strategies_and_programs (дата обращения: 18.02.2024).
14. **Касымова, А.** Диверсификация экономики: какие возможности есть у Казахстана [Электронный ресурс]. – 2023. URL: https://www.inform.kz/ru/diversifikaciya-ekonomiki-kakie-vozmozhnosti-est-u-kazahstana_a4053105 (дата обращения: 13.04.2024).
15. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2021 – 2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы [Электронный ресурс]. – 2021. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000960> (дата обращения: 17.07.2024).
16. **Шарыгин, М. Д., Столбов, В. А.** Теоретико-методологические аспекты поиска законов и закономерностей в общественной географии // *Географический вестник*. – 2020. – № 1. – С. 22-32.
17. **Anderson, K., Capannelli, G., Ginting, E., Taniguchi, K.** Kazakhstan accelerating economic diversification. – Manila, Philippines, 2018. – 9 с.
18. **Туркеева, К. А.** Экспортные стратегии государства в условиях структурной диверсификации казахстанской экономики // *Экономика: стратегия и практика*. – 2018. – № 2(46). – С. 74-81.
19. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты [Электронный ресурс]. – 2022. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031> (дата обращения: 11.07.2024).
20. Негізгі орта білім берудің үлгілік оқу жоспарлары [Электронный ресурс]. – 2018. URL: <https://www.smk.edu.kz/Bank/Show/125983> (дата обращения: 11.07.2024).

13.06.2024).

21. Жалпы білім беру ұйымдарына арналған жалпы білім беретін пәндердің, таңдау курстарының және факультативтердің үлгілік оқу бағдарламалары [Электронный ресурс]. – 2017. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1700015982> (дата обращения: 05.07.2024).
22. Каймулдинова, К., Абдиманапов, Б., Әбілмәжінова, С., Саипов, А. География. Мектеп. – Алматы, 2020. – С. 154-158.

References

1. Kofanov, A. A. Diversifikaciya regional'noj ekonomiki kak dominiruyushchaya strategiya strukturnogo razvitiya v usloviyah globalizacii ekonomicheskikh otноshenij [Diversification of regional economy as a dominant strategy of structural development in the conditions of globalization of economic relations]: dis. d. e. n : VAK RF 08.00.05, [Elektronnyj resurs]. – 2011. URL: <https://www.dissertcat.com/content/diversifikatsiya-regionalnoi-ekonomiki-kak-dominiruyushchaya-strategiya-strukturnogo-razviti> (qaralğan künü: 18.06.2024).
2. Qazaqstanda industrialandyru qalai damydy: önerkäsiptiñ jañğyruy, investisialar aғymy, innovasiyalq serpilis [How industrialization developed in Kazakhstan: modernization of industry, influx of investment, innovation breakthrough] [Elektronnyj resurs]. – 2019. URL: <https://primeminister.kz/kz/news/reviews/azastanda-industriyalandyru-alaj-damydy-nerksipti-zhayruy-investiciyalar-ymy-innovaciyalq-serpilis> (qaralğan künü: 10.05.2024).
3. Diversifikaciya ekonomiki Kazahstana budet provodit'sya cherez raskrytie potenciala APK, industrializaciyu i provedenie kachestvennoj cifrovizacii [The diversification of the economy of Kazakhstan will be carried out through the disclosure of the potential of the agro-industrial complex, industrialization and high-quality digitalization] [Elektronnyj resurs]. – 2021. URL: <https://primeminister.kz/ru/news/diversifikaciya-ekonomiki-kazahstana-budet-provoditsya-cherez-raskrytie-potenciala-apk-industrializaciyu-i-provedenie-kachestvennoy-cifrovizacii-231410> (qaralğan künü: 15.07.2024).
4. Boschma, R. Relatedness as driver of regional diversification: a research agenda // *Regional Studies*. – 2017. – Т. 51, № 3. – С. 351-364.
5. Grillitsch, M., Asheim, B. Place-based innovation policy for industrial diversification in regions // *European Planning Studies*. – 2018. – V. 26, № 8. – P. 1638-1662.
6. Xiao, J., Boschma, R., Andersson, M. Industrial Diversification in Europe: The Differentiated Role of Relatedness // *Economic Geography*. – 2018. – Vol. 94, № 5. – P. 514-549.
7. Du, Y., Wang, Q., Hu, A., Xin, Y. Influence evaluation of producer services agglomeration on economic resilience: Evidence from China's cities // *Economic Research*. – 2023. – Vol. 36, № 3. – P. 1-19.
8. Saboori, B., Alhattali, N. A., Gibree, T. Agricultural products diversification-food security nexus in the GCC countries; introducing a new index // *Journal of Agriculture and Food Research*. – 2023. – Vol. 12, № 6. – P. 1-7.
9. Garbelini, G., Debiasi, H., Balbinot Junior, A. A., Franchini, J. C., Coelho, A. E., Telles, T. S. Diversified crop rotations increase the yield and economic efficiency of grain production systems // *European Journal of Agronomy*. – 2022. – Vol. 137, № 6. – P. 1-7.
10. Burchfield, E. K., Nelson, K. S., Spangler, K. The impact of agricultural landscape diversification on U.S. crop production // *Agriculture, Ecosystems & Environment*. – 2019. – Vol. 285, № 12. – P. 2-11.
11. Zhang, Y., Rigby, D. L. Do Capabilities Reside in Firms or in Regions? Analysis of Related Diversification in Chinese Knowledge Production // *Economic Geography*. – 2021. – Vol. 98. – P. 1-24.
12. Qazaqstan Respublikasynyñ 2029 jylğa deingi Ұлттық даму жоспары [National Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2029] [Elektronnyj resurs]. – 2024. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2400000611> (qaralğan künü: 05.08.2024).
13. «Qazaqstan-2050» damu strategiasy [Kazakhstan-2050 Development Strategy] [Elektronnyj resurs]. – 2018. URL: https://www.akorda.kz/kz/official_documents/strategies_and_programs (data obraşenia: 18.02.2024).
14. Kasymova, A. Diversifikaciya ekonomiki: kakie vozmozhnosti est' u Kazahstana [Diversification of the economy: what opportunities Kazakhstan has] [Elektronnyj resurs]. – 2023. URL: https://www.inform.kz/ru/diversifikaciya-ekonomiki-kakie-vozmozhnosti-est-u-kazahstana_a4053105 (data obrashcheniya: 13.04.2024).
15. Qazaqstan Respublikasynyñ agroönerkäsiptik keşenin damytudyñ 2021 – 2030 jylдарға арналған тұжырымдамасы [Concept of development of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan for 2021-2030] [Elektronnyj resurs]. – 2021. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000960> (data obraşenia: 17.07.2024).
16. Sharygin, M. D., Stolbov, V. A. Teoretiko-metodologicheskie aspekty poiska zakonov i zakonomernostej v obshchestvennoj geografii [Theoretical and methodological aspects of the search for laws and regularities in social geography] // *Geograficheskij vestnik*. – 2020. – № 1. – S. 22-32.
17. Anderson, K., Capannelli, G., Ginting, E., Taniguchi, K. Kazakhstan accelerating economic diversification. – Manila, Philippines, 2018. – 9 c.
18. Turkeeva, K. A. Eksportnye strategii gosudarstva v usloviyah strukturnoj diversifikacii kazahstanskoy ekonomiki [Export strategies of the state in the conditions of structural diversification of Kazakhstan economy] // *Ekonomika: strategiya i praktika*. – 2018. – № 2(46). – S. 74-81.
19. Мектепке deingi тәрбие мен оқытудыñ, bastauy, neғizgi орта, jalpy орта, tehnikalyq және käsiptik, орта bilimnen keingi bilim berudiñ memlekettik jalpyға mindetti standarty [State compulsory standard for preschool education and training, primary,

- basic secondary, general secondary, technical and vocational, and post-secondary education] [Elektronnyi resurs]. – 2022. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031> (data obraşenia: 11.07.2024).
20. Negizgi orta bilim berudiñ ülgilik oqu josparlary [Model curricula for basic secondary education] [Elektronnyi resurs]. – 2018. URL: <https://www.smk.edu.kz/Bank/Show/125983> (data obraşenia: 13.06.2024).
21. Jalpy bilim beru üymdarına arnalğan jalpy bilim beretin pānderdiñ, tañdau kurstarynyñ jāne fakültativterdiñ ülgilik oqu baǵdarlamalary [Model curricula of general education disciplines, electives and elective courses for general education organizations] [Elektronnyi resurs]. – 2017. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1700015982> (data obraşenia: 05.07.2024).
22. Kaimuldinova, K., Abdimanapov, B., Äbilmäjinoва, S., Saipov, A. Geografia [Geography]. Mektep. – Almaty, 2020. – S. 154-158.

Методологическая основа преподавания понятия диверсификации в учебном курсе географии

А.Б. Сералиев^{1*}, О.Б. Мазбаев², Д.Т. Алиаскаров³, Эмин Атасой⁴

^{1,3}Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан

²Национальной академии образования имени И. Алтынсарина, г. Астана, Казахстан

⁴Университет Бурса-Улуда. Бурса, Туркия.

Аннотация. Главная цель статьи формирование, совершенствование понятия диверсификации в соответствии с экономическим положением регионов. В экономическом плане (диверсификация) содержится много информации о понятии диверсификации. Поскольку понятие диверсификации имеет широкий охват, мы решили рассмотреть его в статье. Диверсификация – это метод, используемый в процессе развития экономики, при реорганизации производства, хозяйственной сферы. На основе зарубежных публикаций были приведены примеры и рассмотрены труды ученых о модернизации хозяйства в соответствии с рынком. Современные отрасли хозяйства, их частные сектора модернизированы и адаптированы к специализации. Так как трансформация – это, в свою очередь, проявление диверсификации, понимание этого понятия на уроках географии рассматривалось с учетом целей обновленной программы. На основе исторических данных об образовании экономических районов Казахстана приводятся доказательства научного содержания, связывающие понятия экономического районирования и экономической диверсификации. В статье рассмотрены учебно-методические основы обучения понятию диверсификации, применяемому в экономическом развитии Казахстана. Цель исследования – проанализировать понятие диверсификации экономики, популяризации в образовании в средних школах, повысить функциональную грамотность учащихся в педагогическом плане. Остановились на методологической основе применения процесса диверсификации в экономике в школьных программах обновленного содержания образования и провели анализ. В ходе содержательного анализа использовались различные методы, в том числе акцент на методе диахронного сравнения.

Ключевые слова: методика обучения, обновленное образование, диверсификация, экономические районы, хозяйство, конкурентоспособность.

The methodological basis for teaching the concept of diversification in the geography curriculum

A.B. Seraliyev^{1*}, O.B. Mazbayev², D.T. Aliaskarov³, Emin Atasoy⁴

^{1,3}Abai Kazakh Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

²National Academy of Education named after I. Altynsarin, Astana, Kazakhstan

⁴Bursa Uludağ University, Bursa, Turkey

Abstract. The main purpose of the article is the formation and improvement of the concept of diversification in accordance with the economic situation of the regions. The economic plan (diversification) contains a lot of information about the concept of diversification. Since the concept of diversification has a wide scope, we decided to consider it in the article. Diversification is a method used in the process of economic development, in the reorganization of production and the economic sphere. On the basis of foreign publications, examples were given and the works of scientists on the modernization of the economy in accordance with the market were considered. Modern branches of the economy and their private sectors have been modernized and adapted to specialization. Since transformation is, in turn, a manifestation of diversification, understanding this concept in geography lessons was considered taking into account the goals of the expanded program. Based on historical data on the formation of economic regions of Kazakhstan, evidence of scientific content linking the concepts of economic zoning and economic diversification is presented. The article discusses educational methodological foundations of teaching the concept of diversification used in the economic development of Kazakhstan. The purpose of the study is to analyze the concept of economic diversification, popularization in education in secondary schools, and to increase the functional literacy of students in pedagogical terms. We focused on the methodological basis of the application of the diversification process in the economy in school curricula of the updated educational content and conducted an analysis. Various methods were used in the course of the meaningful analysis, including an emphasis on the diachronic comparison method.

Keywords: teaching methods, updated education, diversification, economic areas, economy, competitiveness.

Материал баспаға 07.08.2024 келіп түсті.